

Escenaris i ambients de l'educació física

Scenarios and Environments for Physical Education

Resum

L'educació física necessita una constant varietat d'escenaris per poder oferir als nens i nenes unes classes que invitin a una pràctica en què ells siguin els veritables protagonistes i visquin experiències amb impactes emocionals significatius. Mitjançant l'organització i la recreació de distints ambients en cada escenari contemplat, es reforça la motivació dels nostres alumnes, es promou la seva imaginació i fantasia i es facilita el desenvolupament de les seves capacitats. Els nostres educands pertanyen a una societat cada vegada més allunyada de la natura, l'escola és sovint un ens urbanita tancat i enclaustrat que viu d'esquena als entorns més pròxims, i la seva circumstància vital és des del punt de vista motriu cada vegada més angosta i restrictiva. Els escolars d'avui viuen cada vegada més en un univers virtual, són bastant sedentaris, habiten majoritàriament en entorns urbans i estan molt familiaritzats amb la tecnologia. L'ambientació d'escenaris diversos i imaginatius per a les classes d'educació física a l'escola, la utilització didàctica dels espais de l'entorn escolar pròxim i les sortides estacionals (tardor, hivern i primavera) al medi natural són estratègies recomanables per a una educació física de qualitat. Sota aquests paràmetres, l'educació física ha de potenciar una motricitat rica i variada, una educació mediambiental i una educació personalitzada i transdisciplinària en contacte íntim amb la natura, i ha de liderar l'escola renovada del segle XXI.

Paraules clau: educació física, escola renovada, escenaris, ambients, aula educació física, espais entorn escola, medi natural, sortides estacionals

Abstract

Scenarios and Environments for Physical Education

Physical education needs a constant variety of scenarios in order to be able to provide children with classes which invite them to take part in activities in which they are the real protagonists and have experiences with a significant emotional impact. The organization and recreation of different environments in each scenario reinforces the motivation of our students, fosters their imagination and fantasy and helps them to develop their abilities. Our students belong to a society that is increasingly cut off from nature, schools are often closed and cloistered urban institutions that disregard their closest surroundings, and the way they exist is increasingly narrow and restrictive from the motor functions point of view. School children today increasingly live in a virtual world, are quite sedentary, reside mostly in urban environments and are extremely familiar with technology. The setting of diverse and imaginative scenarios for physical education classes in school, the educational use of spaces in the school's immediate surroundings and seasonal outings (Autumn-Winter-Spring) to the natural environment are recommended strategies for quality Physical Education. Under these parameters Physical Education should foster rich and varied motor skills, environmental education and personalized and transdisciplinary education in close contact with nature and lead the renewed school of the 21st century.

Keywords: *physical education, renewed school, scenarios, locations, physical education classroom, spaces in school surroundings, environment, seasonal outings environment, environment, seasonal outputs*

L'educació física és un poderós mitjà per a l'educació dels nostres nens i nenes en el període escolar que es fonamenta en la naturalesa intrínseca de cadascun dels educands. No podem entendre un procés educatiu sense l'educació motriu, és a dir, sense la conscienciació i acceptació del cos en construcció i el desenvolupament exploratiu i formatiu de la motricitat, procés essencial en la conformació autònoma de la identitat dels nostres educands en les primeres edats. Els grans ens internacionals del nostre món defineixen un dret fonamental per a la població escolar mundial: la necessitat de la implantació general i obligatòria de l'educació física en els diversos sistemes educatius.

No obstant això, l'educació física, que fa que està inserida en els sistemes educatius dels països desenvolupats més de cent cinquanta anys, pateix un procés d'anquilosament i falta d'horitzons en la seva pràctica docent habitual. Estem convençuts que el sistema educatiu actual hauria de regenerar-se i adequar-se a les autèntiques necessitats dels nostres infants i adolescents d'avui. En aquest renaixement del procés educatiu obligatori, les matèries haurien de ser

molt més interdisciplinàries i aplicades evitant-ne el tractament acadèmic estanc i independent de les altres àrees de coneixement. També haurien de tenir en compte les autèntiques necessitats i interessos dels nostres alumnes, evitar les especialitzacions primerenques i desenvolupar profunds processos d'humanització. En aquest desafiament l'educació física té un gran paper, ha de ser una matèria nuclear i interdisciplinària que fomenti la humanització de la persona en bona coexistència amb els altres éssers i en harmonia amb el medi ambient.

Aprofitant que l'Assemblea General de les Nacions Unides ha declarat l'any 2011 com l'any internacional dels boscos a fi de conscienciar la població mundial de la necessitat de preservar aquesta riquesa essencial per al desplegament sostenible del planeta i invitar la població a conèixer i respectar l'extraordinària biodiversitat de plantes i animals que hi viuen, plantegem novament un acostament interactiu de l'educació escolar als entorns més pròxims i una immersió sistemàtica i periòdica en el medi natural a través d'un procés transdisciplinari. La matèria que ha de liderar aquesta estratègia és l'educació física.

I

Volem aconseguir una escola en les primeres etapes que es constitueixi en un autèntic laboratori de desenvolupament personal, en un procés harmònic i constructiu en què es potenciï una educació integral fonamentada en el coneixement i acceptació de la pròpia persona, la convivència col·lectiva, la connexió periòdica i interactiva amb l'entorn més immediat i la immersió progressiva en el medi natural. Hi ha precedents molt il·lustratius en el passat d'aquestes experiències, com per exemple la Casa Giocosa ("la casa de l'alegria") del pedagog italià del segle xv Vittorino da Feltre; els Philanthrophum de finals del segle XVIII, escoles privades fundades pel moviment filantròpic en què l'educació corporal era diària seguint les idees de Jean Jacques Rousseau, que van ser portades a la pràctica escolar per J. B. Basedow i els seus seguidors: Salzman, Nachteggall, Guts Muths, etc.; o les escoles ideades i dirigides per J. H. Pestalozzi al principi del segle XIX i inspirades també en el llegat de Rousseau.

Ja en el segle passat hi ha experiències d'escoles privades a recer de renovades tendències pedagògiques que deriven de les experiències del passat, com per exemple l'Escola PESTA d'Equador. Dirigida i fundada pels pedagogs alemanys Mauricio i Rebeca Wild, es fonamenta en la recreació de diversos ambients en què s'incentiven variades experiències personals amb impactes emocionals significatius. En aquestes experiències es pretén respectar els processos de vida en les diverses etapes de desenvolupament. En les albors de la nostra centúria, països amb potents i eficients sistemes educatius, com per exemple Noruega, Finlàndia o Japó (amb excel·lents valoracions en els Informes PISA sobre rendiments escolars dels alumnes en els diversos sistemes educatius), es basen en una educació de les emocions i un emmotllament de les actituds. Aquests sistemes d'educació pública promouen com a estratègia sortides sistemàtiques dels escolars a la natura a fi d'aconseguir un coneixement del medi, una experimentació de noves vivències amb notable impacte emocional, una educació mediambiental i el desenvolupament de diferents capacitats dels escolars en el medi natural a través d'un procés interdisciplinari.

Els escenaris d'aquestes experiències educatives i els consegüents corrents pedagògics en les respectives escoles tenen un denominador comú: parteixen d'un tractament personalitzat de l'educand, aposten per l'entorn natural i impulsen una educació natural de l'individu (és a dir, d'acord amb les seves característiques emocionals, cognitives, motrius i emocionals). Les escoles necessiten disposar de suficients espais a l'interior i aprofitar els diversos espais pròxims que permetin la projecció de la classe d'educació física a l'exterior. Independentment d'aquestes capacitats i una ubicació més o menys idònia, és necessari dissenyar sortides periòdiques al medi natural per aconseguir que els nostres nens i nenes interaccionin de manera activa i constructiva amb la natura més plena i descobreixin explorant i jugant la biodiversitat de fauna i flora presents.

Estem en un món extraordinàriament canviant en què el coneixement ja no és estanc i independent, sinó que igual que el món globalitzat, el procés d'ensenyament-aprenentatge ha d'estar interconnectat i orientat a través d'un procés transdisciplinari. El medi natural és la plataforma i l'instrument que catalitza aquest procés i l'educació física

la matèria que ha de liderar aquestes activitats en aquestes primeres etapes. La fantasia, el joc, l'aventura i la competència es constitueixen en mètodes molt pertinents, que al costat de la curiositat natural dels menors, afavoreixen la interrelació de coneixements, l'esbrinament de les incògnites que se'ns obren, assajos de respostes i en definitiva experimentació de conductes.

II

L'educació física líder d'aquest procés escolar durant els primers dotze anys té la responsabilitat d'establir múltiples i variats escenaris que estimulin la motricitat més espontània al costat d'altres escenaris que promoguin una motricitat dirigida. En ambdós mètodes es requereix canviar el context en què es vol desenvolupar la classe d'educació física. Per a això contemplarem des del punt de vista macro tres tipus d'escenaris: l'escola, els espais de l'entorn de l'escola i el medi natural. I des del punt de vista micro: els múltiples i diversos ambients que podem recrear en cadascun dels escenaris contemplats.

Cada escenari està dotat dels diversos elements que componen l'aula d'educació física en qualsevol dels ambients organitzats i recreats: l'espai pròpiament dit amb les seves dimensions i característiques, les infraestructures i equipaments, el material, els alumnes i la possible interacció dels agents meteorològics (terra, aigua, vent, sol, fang, neu, glaç, sorra...). Amb tots aquests conformem múltiples ambients que inviten i estimulen la fantasia i iniciativa personal per al desplegament autònom de la motricitat més espontània i gratificant per als nostres educands. Variant les condicions i disposicions de tots aquests elements sota patrons més directius, cerquem nous escenaris i construïm ambients per al desplegament de la motricitat dirigida, orientada per consignes i supeditada a un objectiu que respon a les necessitats i interessos de l'alumnat.

L'escola és l'escenari per antonomàsia de l'educació dels nostres infants; hi trobem diversos espais exteriors i interiors que poden i han de ser reutilitzats per a la recreació dels diversos ambients de la classe d'educació física. L'aula d'educació física és el nostre espai assignat, i correspon al nostre escenari més clàssic, però hem de vestir-la, revestir-la i transformar-la de manera contínua i constant per crear nous ambients que estimulin la fantasia i la imaginació de nens i nenes i en reforcin la motivació, i així constituir-la *de facto* com un espai atractiu i nou, autèntic laboratori de noves experiències motrius. La sorpresa de l'escenari i la recreació d'un nou ambient no sospitat que estimuli els nostres alumnes a la realització de diverses aventures motores, són les llavors exigides per mantenir l'interès per la nostra matèria, allunyada de la rutina i allò que és previsible, i incrementar el gust per la motricitat.

Els altres espais de l'escola, tant interns com externs, han de ser susceptibles de poder ser utilitzats de manera puntual per a noves experiències. Cada escenari particular pot proporcionar múltiples i variades recreacions ambientals que ens porten a l'experimentació de múltiples i variades històries i al desenvolupament d'un extens cabal d'imaginacions i realitzacions personals. Es tracta de demanar totes les possibilitats i opcions que ens ofereix el centre per ambientar diversos escenaris d'educació física a fi d'estimular la motivació dels nostres alumnes i fomentar experiències amb un impacte emocional significatiu que afavoreixin el màxim desenvolupament de les seves potencialitats.

Els entorns pròxims i contigus a l'escola són espais útils i molt vàlids per desenvolupar sortides periòdiques dels nostres nens i nenes per fer activitats diverses en contextos diferents. El mer fet de sortir de l'escola representa un plus motivacional important que és necessari capitalitzar per desenvolupar noves propostes. Cal estudiar els entorns més pròxims de l'escola i seleccionar els espais d'interès pedagògic: parcs, places, zones enjardinades, el propi barri i possiblement algun paratge natural pròxim. Així l'alumne o alumna reconeix els entorns més familiars i els fa seus, s'incrementa la sensació de llibertat i s'augmenta extraordinàriament la variabilitat d'opcions de la nostra classe d'educació física. D'aquesta manera l'escola s'obre a l'entorn més immediat i allibera el seu espai tancat i enclaustrat actual; la matèria d'educació física, per la seva condició i orientació, ha de ser la dinamitzadora d'aquest procés oberturista. Aquestes sortides es poden organitzar en franges horàries més àmplies sota el paraigua transdisciplinari i amb la col·laboració activa del professorat de l'escola.

El medi natural és el genuí espai de l'educació física, és l'escenari idoni per a qualsevol classe d'educació física. Però no sols per a la nostra disciplina, sinó també per a qualsevol altra experiència escolar de qualsevol matèria en aquestes primeres etapes. Totes les teories pedagògiques que arrenquen de la Il·lustració i els successius corrents pedagògics que van desenvolupar aquell regenerat impuls educatiu promouen una educació personalitzada d'acord amb les capacitats de cadascú i en contacte íntim amb la natura amb diversos matisos. Advoquem per un redescobriment pedagògic de la natura; per a això proposem sortides periòdiques al medi natural a fi de promoure-hi una immersió dels nostres nens cada vegada més sedentaris, tecnològics i urbanitzats. Per a això plantejem de manera ideal tres sortides estacionals a la natura, coincidents amb el calendari escolar: la de tardor, la d'hivern i la de primavera.

Cada sortida al medi natural correspon a propostes pedagògiques i activitats relacionades amb una estació des d'una perspectiva multidisciplinària i dins una temàtica unitària. La perspectiva d'una sortida de tres o quatre dies a la natura planteja múltiples possibilitats de gran valor educatiu i múltiples escenaris naturals, des de les activitats més dirigides fins a les activitats més lliures i espontànies, experiències adaptades al període estacional corresponent i que exploten les possibilitats que ens ofereix. Cada sortida inclou tres parts de participació activa i compartida entre educands i professors: la preparació i mentalització (presortida), la realització (sortida) i el desenvolupament posterior de memòries i valoracions (postsortida). Les estacions meteorològiques tenen les seves característiques pròpies, que han de ser respectades i utilitzades adequadament per al màxim aprofitament didàctic que permeti fructíferes activitats amb un índex d'incertesa apropiat al nivell i experiència del grup escolar. Les sortides ens ofereixen un procés d'ensenyament-aprenentatge transversal des de la praxi, l'oportunitat d'efectuar un acostament a territoris amb altres formes de vida i la possibilitat de conèixer hàbits, costums i tradicions oblidats.

Epíleg

El món ha canviat substancialment en les últimes dècades; estem immersos en ambients cada vegada més virtuals, envoltats de tecnologia, vivim en entorns urbans i la nostra motricitat és insuficient en quantitat i qualitat. L'escola que ha perdut el monopoli del coneixement i de l'educació dirigida no familiar està patint un procés de canvis profunds i sovint és superada pels vents canviants d'una societat que es transforma de manera vertiginosa. Els nens i nenes d'avui són sedentaris i tenen poques opcions de desenvolupar una motricitat espontània i natural, estan desinformats en la societat del coneixement, habiten en entorns extraordinàriament urbanitzats, es comporten com a consumistes i individualistes, estan excessivament protegits, són educats en la cultura del no-esforç; se'ls sotmet a processos d'especialització primerenca i viuen de manera virtual al marge del medi natural.

Davant aquesta perspectiva és necessari reinventar una escola renovada que susciti processos educatius que corregeixin aquestes tendències deshumanitzadores. Transformar l'escola i adequar-la a les exigències del nostre temps és una urgència, renovar l'educació física i ajustar-la a les dinàmiques del nostre temps és una obligació, i oferir als nostres escolars una renovada oportunitat educativa d'acord amb les seves carències i interessos és una necessitat. En aquest context, l'educació física ha de liderar el procés de regeneració educativa a l'escola.

Una educació física líder ha de promoure una motricitat variada i pròxima a la naturalesa del nen o nena, una educació mediambiental i una educació personalitzada i transdisciplinària en contacte íntim amb el medi urbà i natural. La recerca d'escenaris nous i variats al si de l'escola, en els espais de l'entorn pròxims i en el medi natural, que recreïn diversos ambients atractius a la classe d'educació física, és una obligació i un repte per a una renovada educació física, veritable motor de l'escola del segle XXI.

JAVIER OLIVERA BETRÁN

jolivera@gencat.cat